

MODERN RUHÇULUK VE ETKİLERİ: H. P. BLAVATSKY VE TEOSOFİ CEMİYETİ ÖRNEĞİ¹

MODERN SPIRITUALISM AND ITS EFFECTS: H. P. BLAVATSKY AND THEOSOPHICAL SOCIETY SAMPLE

Dr. Ali GÜL

Milli Eğitim Bakanlığı, aligul10@hotmail.com, İstanbul/Türkiye

ÖZET

19. yüzyılın ortalarından itibaren başta ABD olmak üzere Batı dünyası “modern ruhçuluk / spiritualizm” denilen bir olguyla karşılaştı. Amerikalı Fox kardeşlerin yaşadığı fenomenin modern ruhçuluğun başlangıcı olduğu düşünülür. Bunun öncesinde ise E. Swedenborg ve F. A. Mesmer gibi isimlerin modern ruhçuluğun kuramsal çerçevesini oluşturmada önemli katkıları olduğu ifade edilir. Ölen insanların ruhlarıyla iletişime geçme esasına dayanan bu anlayış kendisine birçok taraftar buldu. Modern ruhçuluk dönemin materyalist ve pozitivist anlayışına karşı bir başkaldırıyı da temsil etti. Kısa süre içinde medyumlar tarafından düzenlenen ruh çağırma celseleri Batı’da yaygınlaştı. Celselerde ruhlarla iletişim kurmak için birçok yöntem kullanıldı. Ruh çağırma celseleri kimileri için bir deney salonuna dönüşürken tabii olarak bu ortamlarda birçok şarlatan da türedi. Modern ruhçuluk ezoterik ve okült hareketleri büyük ölçüde etkiledi. Bunların içinde en önemlilerinden birisi kuşkusuz Teosofi Cemiyeti’dir. Cemiyetin doktrinel lideri Helena Petrovna Blavatsky hayatı boyunca ruhçu gruplar içinde bulunmuştur. Blavatsky, Amerika’da bulunduğu dönemde ruh çağırma celselerine katılmış bu celselerde birçok fenomen sergilemiştir. Blavatsky ile birlikte Teosofi Cemiyeti’nin kurucularının birçoğu ruhçu akım içinden çıkmıştır. Teosofi hareketi ruhçuluğun etkisiyle ortaya çıkmakla beraber ileriki süreçte ruhçuluğun en büyük muhalifi olmuştur. Blavatsky ve cemiyet ruhçuluğu bir aldatmaca olarak görüp evrensel bir ezoterik anlayışın liderliğine soyunmuştur. Teosofi Cemiyeti kendisinden sonraki birçok dini, ezoterik ve okültist harekete önemli etkide bulunmuştur. Bu makalede modern ruhçuluğun Teosofi Cemiyeti’ne etkisi değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Modern Ruhçuluk, Teosofi Cemiyeti, Helena Petrovna Blavatsky, Okültizm, Ezoterizm.

Abstract

From the middle of the 19th century Western World especially USA encountered with a phenomenon called “modern spiritualism”. The phenomenon experienced by American Fox sisters is thought to be the beginning of modern spiritualism. Prior to that case, names of E. Swedenborg and F. A. Mesmer expressed such as significant contributors in establishing the theoretical framework of modern spiritualism. This understanding which based on the principal that to communicate with dead people’s souls found him many supporters. Modern spiritualism also represented a revolt against the materialist and positivist thought of that period. The evocation seances held by mediums soon became widespread in the West. Several methods were used to communicate with the spirits in the seances. While these evocation seances were test field for some people, naturally many charlatans in these environments also derived. Modern spiritualism largely affected the esoteric and occult movements. One of the most important of these is undoubtedly the Theosophical Society. Doctrinaire leader of the society Helena Petrovna Blavatsky, had been in spiritualist groups throughout her life. Blavatsky, attended the evocation seances of that period in USA and showed many phenomena in this seances. Many of the founders of the Theosophical Society grew out of the spiritualist current with Blavatsky. While the Theosophical movement emerged with the impact of the spiritualism; the society has become the largest opponent to spiritualism in the period ahead. Blavatsky and society saw spiritualism as a hoax and entered into leadership of an universal esoteric understanding. Theosophical Society has had a significant impact on the next several religious, esoteric and occult movements. This article will evaluate the impact of modern spiritualism on the Theosophical Society.

Keywords: Modern Spiritualism, Theosophical Society, Helena Petrovna Blavatsky, Occultism, Esotericism.

¹ Bu makale Ali Gül tarafından, İstanbul Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi alanında 2015 yılında tamamlanan “Senkretik Bir Oluşum Olarak Teosofi Cemiyeti ve XX. Yüzyıl Kültürel Yapıları Üzerindeki Etkisi” isimli doktora tezi temel alınarak hazırlanmıştır.

1. GİRİŞ

19. yüzyıl, Batı dünyasında aydınlanma düşüncesinin ve bu düşüncenin beslediği pozitivist ve materyalist felsefelerin dini inançlara yönelik en sert eleştirilerinin gerçekleştiği yüzyıldır. Yüzyıl ortasından itibaren Darwinizmin canlılığın kökenine dair evrimci tezinin pozitivist ve materyalist felsefe tarafından kullanılması da bir yandan bilim - din çatışmasını doruk noktasına ulaştırmıştır. Bu yüzyılda Batı'da kilise bilime ve pozitivistliğe karşı çaresiz ve savunmasız kalmışken manevi sahada savunmacı cephe hiç beklenmedik bir yerden; ruhçuluk (spiritüalizm) tarafından açıldı. 19. yüzyılda materyalizme karşı ruhçuluk önemli bir mücadele verdi. Öyle ki modern ruhçuluk açısından önemli yerlerden biri olan Amerika'da Hıristiyanlık temelli Yeni Düşünce (New Thought) ve Hıristiyan Bilimi (Christian Science) gibi yeni dini hareketler dahi ruhçu düşüncenin verilerinden faydalandılar. Hiç şüphesiz bu çekişme alanına Rönesans'tan bu yana güçlenerek gelen bir takım ezoterik ve okültist hareketleri ve 18. yüzyılın sonundan itibaren Batı dünyasında tanınmaya başlayan Doğu öğretilerini de katmak gerekir.

C. Campbell, dönemin Amerika'sındaki kültik ortamı aktarırken toplumun geleneksel dinleri yetersiz ve tatmin etmez bulduğunu, bunun sonucunda toplumun heterodoks inançlara ve uygulamalara kendisini açtığını belirtir (aktaran Nanda, 2010, s. 297). Bu anlamda M. Nanda (2010) ve S. M. Pike (2003) gibi araştırmacılar 19. yüzyıl sonu ABD'inde spiritüalizm, Swedenborgçuluk, Mesmerizm, Hıristiyan Bilimi, Transandantalizm, zihin-okuma, astroloji, psişik araştırmalar gibi ezoterik ve okült anlayışlar ve uygulamaların Hıristiyanlığa alternatif düşünceler olarak yaygınlaştığını ifade etmektedirler (s. 297; ss. 233-235).

Teosofi Cemiyeti² böylesi bir ortamda 1875 yılında ABD'de doğmuş bir harekettir. Teosofi Cemiyeti modern bir okültist ve ezoterik hareket olarak kabul edilir. Kadim teosofi öğretilerinden farklı olarak doktrinel lideri H. P. Blavatsky'nin düşünceleri etrafında gelişen hareket, 1879 yılında ABD'den Hindistan'a taşınmıştır. Bu tarihten itibaren Teosofi hareketi Doğu öğretilerini bünyesine katmak suretiyle kadim Batı ezoterizmi ile Doğu öğretilerini birleştirme hedefini gütmüştür. Tam anlamıyla senkretik bir oluşum olan Teosofi Cemiyeti 140 yılı bulan tarihi sürecinde dini düşünceye, okült ve ezoterik ekollere, bilim, tarih, edebiyat ve sanat anlayışına kadar kültürel yapıya birçok hususta etki etmiştir (Gül, 2016).

Teosofi Cemiyeti'nin temelleri irdelendiğinde o dönemde Avrupa ve ABD'de etkili olan ruhçu ve okültist hareketlerin Teosofi hareketinin asıl kaynağını oluşturduğu görülecektir. Bu anlamda modern Teosofiyi ruhçuluğun ve okültizmin ürünü olarak değerlendirmek yanlış olmasa gerekir. Bununla birlikte cemiyetin tarihi serüveni içerisinde Doğu öğretilerine yöneldiği, bunun da ötesinde bu öğretileri doktrinel yapısının temeline yerleştirdiği görülecektir. Teosofi hareketinin kurucularından birisi ve doktrinel lideri olan Helena Petrovna Blavatsky söz konusu olduğunda sözü edilen öğretilerin tümünü şahsında birleştiren birisi ile karşılaşmaktayız. Nitekim Blavatsky uzun yıllar süren yolculukları boyunca dünyanın dört bir tarafında bulunan ezoterik yapılarla ilişki içine girmiş özellikle dönemin revaçta hareketi ruhçuluk içinde bulunmuştur. Blavatsky, Teosofi Cemiyeti kurulmadan önce ABD'nin ruhçu ortamlarında dikkat çeken bir medyum olarak gözüktür.

Yukarıda ifade edildiği gibi ruhçuluk / spiritüalizm 19. yüzyılda pozitivistizm ve materyalizme karşı doğmuş ve çok kısa bir sürede ABD ve Avrupa'da yaygın bir anlayış haline gelmiştir, öyle ki; bu dönemde birçok kimse ruhçu celselere ilgi göstermiştir. J. Evola'ya (1996) göre ruhçuluk materyalizme karşı ilk başkaldırı hareketi olarak ortaya çıkmış hemen ardından Teosofi, ruhçuluğa destek vermiştir (s. 21). Zira Teosofi Cemiyeti'nin kurucuları modern ruhçuluğun içinden çıkmış kişilerdir. Teosofistlerin bir kısmı ruhçu düşüncüyü taşırken bir kısmı ruhçu fenomenlerin kışkırtması ile psişik güçler üzerine araştırma yapmak isteyen kimselerdir (The Theosophical, 1951, s. 12). Alvin B. Kuhn (1930), Blavatsky'nin kariyerine spiritüalistlerin arasında başlamış olması nedeniyle Teosofi Cemiyeti'ne giden yolu hazırlayan en önemli akımın ruhçuluk olduğunu iddia

² Bu makalede salt "teosofi" kelimesi, Teosofi Cemiyeti'ni işaret ederken "Teosofi" şeklinde; bir düşünce ve anlayışı ifade ederken "teosofi" şeklinde kullanılmıştır.

eder (s.19). Bu anlamda 19. yüzyıl modern ruhçuluğunun etkili bir anlayış olduğunu düşünmekteyiz. Bu bağlamda modern dönemin en etkili ezoterik ve okült hareketlerinden birisi olan Teosofi Cemiyeti'nin ve bu hareketin lideri H. P. Blavatsky'nin ruhçuluk akımı ile ilişkisini ortaya koymak önem arz etmektedir.

2. MODERN RUHÇULUK / SPİRİTÜALİZM

Modern ruhçuluk veya spiritüalizm, temelde ölümlerle iletişim kurulabileceği esasına dayanır (Lavoie, 2012, ss. 2-3; Scotland, 2004, s. 319). Ölümlerle sadece sezgisel veya zihinsel bir çeşit esinlenme ile iletişim kurmanın yanında ruhçuluk, maddî etkileşimin mümkün olduğunu iddia eder. Ruhçu düşünce ruhların madde üzerine etki ederek eşyaların yerini değiştirebileceğini, çeşitli sesler ve tıkrıtlar gibi fiziksel etkiler gerçekleştirebileceğini savunur. Madde üzerindeki bu etki özel yetenekleri olan “medyum” denilen bir kişi vasıtasıyla gerçekleşir. R. Guenon'un (1996) ifadelerine göre ruhçu düşüncede ruhlar tümüyle gayri maddî varlıklar olarak kabul edilmez. Aksine ruhlar, maddî bir organizma ve gerçek bir beden olan ayrıca duyuyla algılanamayacak düzeyde latif bir yapı arz eden “perispiri” adı verilen bir zarfın içinde bulunurlar. Ölümünden sonra beden hariç diğer iki unsur –ruh ve perispiri- varlığını devam ettirir. Ruhlarla iletişim kurmak için medyumun asabi (sinirsel) enerjisi ile perispiri birleşir ve sonunda medyumun fiziksel yapısı üzerinden ruhsal etki ortaya çıkar. Medyumluk yeteneği herkeste âtil olarak bulunmasına karşın bu tür olayların meydana gelmesini sağlayacak yeteneğe ender olarak rastlanır (ss.13-19). Ruhların madde üzerinde etki etmesine aracı olma anlamında “fiziksel medyumluk” ve bilinçsiz bir duruma geçtikten sonra ölen birisinin ruhunu yüklenerek celsedeki insanlarla iletişim kurma anlamında “trans medyumluk” şeklinde iki temel medyumluk anlayışından söz etmek mümkündür. Ruhçular, genel anlamda ölümünden sonra ruhun bedeninden serbest kaldığına, sonrasında ruhun daha yüksek ruhsal mertebelere çıkmak, reenkarne olmak veya yaşayanlara ruhsal rehber olmak gibi seçeneklerle karşılaştığına inanırlar. Ruhçular rehber ruhlarla irtibata geçmek suretiyle dünya yaşamında insanlara yardım sağlama hedefi güderler (Scotland, 2004, ss. 319-320).

Modern ruhçuluk akımının ABD’de yaşayan Fox kardeşlerin tecrübeleriyle başladığı kabul edilir (Gomes, 1987, s. 21; Faivre, 2012, s. 116; Guenon, 1996, s. 21). Ancak ruhçuluğun doğuşundan önce toplumu bu akıma hazırlayan önemli iki isimden bahsetmek gerekmektedir. Bu iki isim Teosofi hareketi açısından da önemli olan Emanuel Swedenborg (1688-1772) ve Franz Anton Mesmer (1734-1815)’dir (Kuhn, 1930, ss. 12-13; Pike, 2003, s. 233).

Ruhçuluğun ilk olarak, ruhlarla iletişim kurduğunu iddia eden İsveçli mistik Emmanuel Swedenborg (1688-1772)’un yazılarında gündeme geldiği iddia edilir (Wilson, 2004, s. 205; Scotland, 2004, s. 319). Matematik ve fizik bilimlerinde iyi derecede eğitim alan Swedenborg, İsveç ekonomisinde önemli yeri olan mineraloji ve metalurji alanlarıyla özel olarak ilgilenmiştir. Bu alandaki uzmanlığı sayesinde bir dönem İsveç maden endüstrisinin tümünü kontrol altında bulunduran Royal Board of Mines kurumunda özel müfettiş olarak görev yapmıştır (Michael Stainley (Ed), 2003, s. 15). Swedenborg’un düşünsel ve bilimsel hayatı 1745 yılında, 57 yaşında iken bir takım spiritüel ve mistik deneyimler yaşamaya başlamasıyla farklı bir boyuta taşınmıştır. Geleceğe yönelik rüyalar ve vizyonlar görmeye başlayan Swedenborg’un bilinç hakkındaki düşüncelerinde sarsıntılar oluşmuştur. Bu deneyimler sonraki hayatında okültizm alanına yönelmesine neden olmuştur (Lachman, 2003, s. 18; Versluis, 2001, s. 18). Swedenborg, kendisine ruhlar dünyasının, cennetin ve cehennemnin açıldığını; diğer dünyaları görebildiğini, tam bir uyanıklık içinde meleklerle ve ruhlarla konuştuğunu ileri sürmüştür. Swedenborg’un düşünceleri bilginin kaynağı açısından duylara nazaran sezgiyi ön plana çıkardığı gibi spiritüel hakikatlerin zihin tarafından değil ancak iç gözü (kalp gözü) ile keşf edilebileceğini ortaya koydu. Swedenborg, ruh ve madde ikiliğini ifade eden varlık anlayışı yerine birbirini bütünleyen ve ayrılmayan boyutlardan müteşekkil tek ve evrensel bir varlık anlayışını savundu (Caroll, 1997, s. 17; Versluis, 2001, ss. 18, 20). Buna göre evrende en küçük parça dâhil her şey, üstün bir hakikat düzeni içinde “iletişim / bağlantı” halindedir. Tabiatın insana, insandan Tanrı’ya uzanan sınırsız vasıtalar olarak

ifade edilen evrensel bağlantılar vardır. Swedenborg'un eserleri bu fikirlerin geniş kitlelere yayılmasına katkı yaptı (Faivre, 2012, ss. 83-84).

Swedenborg'un geçmişte yaşamış kişilerle ilgili vizyonları yeni bir akımın işaretçisi gibiydi. Swedenborg, ruhsal olarak Musa, İsa, Pavlus, Augustinus, Luther, ve Calvin gibi kişilerle görüştüğünü iddia etti (Martin ve ark., 2008, s. 191). Bundan sonraki yirmi yılı aşan çalışmalarında Swedenborg, rüyalarına, vizyonlarına ve ruhlarla kurduğu iletişime dayanarak İncil üzerinde yorumlar ve spiritüel gerçeklikler hakkında açıklamalar yaptı. Swedenborg, çalışmalarında geleneksel Hıristiyan inançlarına karşı bir takım yorumlar ortaya koydu (Hexham ve Poewe-Hexham, 2004, s. 97). İzleyen yüzyılın spiritüalistleri Swedenborg'un düşüncesinden birçok şeyi aldılar. Onun ruhsal ve maddi boyutlar arasındaki etkileşim düşüncesi ve her bireyin içinde ilahiliği barındırdığı fikri spiritüalistlerce benimsendi. Daha da ötesinde onun ruh merkezli varlık düşüncesi ve ruhlarla iletişim doktrini kendinden sonraki spiritüalistlerin ana fikrini oluşturdu (Caroll, 1997, s. 18; Martin ve ark., 2008, s. 191). Bu noktada Swedenborg düşüncesinin Transendentalizm, Hıristiyan Bilimi, 20. yüzyıl metafizik okulları, Birlik Kilisesi (Unity Church), Yeni Düşünce Hareketi (New Thought), Yüce Ben Hareketi (Mighty I Am) ve birçok Yeni Çağ / New Age grubuna etki ettiğini ifade eden W. Martin, J. M. Rische ve K. V. Gorden'a göre Swedenborg'un düşünceleri Teosofi ve Blavatsky tarafından önemli ölçüde olduğu gibi benimsenmiştir. Zira bu yazarlara göre ileride ele alacağımız Blavatsky'nin yüce ruhlarla görüşme iddiasının temelinde Swedenborg vardır (Martin ve ark., 2008, s. 191; Hexham ve Poewe-Hexham, 2004, s. 98-99).

Ruhçuluk ve Teosofi açısından önemli isimlerden birisi de İsviçreli doktor Franz Anton Mesmer (1734-1815)'dir. Mesmer'in düşünceleri Swedenborg'un mistik ve spiritüel düşüncelerine adeta bilimsel ve felsefi destek sunmuştur (Caroll, 1997, s. 18). Öğretisi kendi adı ile Mesmerizm veya hayvanî manyetizma (animal magnetism) olarak adlandırılır. Mesmer ilk olarak doktora tezi olarak sunduğu "*Gezegenlerin İnsan Bedeni Üzerindeki Etkisi*" (*On the Influence of the Planets upon the Human Body*) isimli çalışmasında evrende elektriksel bir etkinin var olduğundan bahsetmiş daha sonra bu etkinin bir manyetik etki olduğunu ileri sürmüştür (Lang, 1843, ss. 1-3). Buna göre gök cisimleri, dünya ve canlı varlıklar arasında etkileşimi sağlayan, her yere yayılmış, görünmez akışkan bir madde vardır. Mesmer, bu teoriyi ve buna bağlı uygulamaları ifade etmek için "hayvani manyetizma" tabirini kullanmıştır (Faivre, 2012, s. 94; Burton ve Grandy, 2005, s. 233). Mesmer, ileriki çalışmalarında canlıların bedenlerinde de manyetik enerjinin var olduğunu ileri sürmüştür (Lang, 1843, ss. 1-3). Mesmerist düşünce nihayetinde evrenin fiziksel ve spiritüel yapının bütünlüğünü yansıttığını bu yapı içinde; görünmeyen, evrensel, her yere yayılan, son derece hayati ve bütünleştirici bir akışkanın var olduğunu ileri sürdü. Buna göre beden ve ruh, trans halinde insandan insana geçebilen bu manyetik kuvvet tarafından etkilenebilirdi (Caroll, 1997, s. 18). Mesmer, bedensel manyetizmayı kullanarak hastaların tedavi edilebileceğini savundu ve iddialarını hastalarının üzerinde denedi (Lang, 1843, ss. 1-3; Burton ve Grandy, 2005, ss. 232-234). 1778'de Paris'e yerleşen Mesmer, burada bir takım başarılar elde etse de resmi tıp tarafından kabul görmedi. Mesmer'in temelde tedavi amaçlı teorisini Marki Amand Marie Jacques Chastenet de Puysegur, daha ileri götürerek manyetize edilen insanların saklı objeleri ya da uzak yerleri görebileceğini, gelecekte haber verebileceklerini yani durugörü (clairvoyant)³ yeteneğine sahip olabileceğini ileri sürdü. Hayvani manyetizma böylece "normal ötesi"ne açılarak öte tarafla temas kurma aracı olarak kullanılmaya başladı (Faivre, 2012, ss. 94-95). Spiritüalistler Mesmer'in düşüncelerini benimsediler ve Mesmerik trans halinde insanların yüksek ruhsal boyutlarla iletişim kurabileceğini düşündüler. Öyle ki Mesmerik trans ile fiziksel ve ruhsal şifa yöntemleri ABD'li spiritüalistler arasında moda haline geldi (Caroll, 1997, s. 18).

Swedenborgçuluk, Tanrı ve insanda ilahiliğin ve doğanın özdeş biçimde beraber bulunduğunu iddia ederken Mesmer, beşeri ve spiritüel boyutlar arasındaki içsel ilişkiyi vurguladı. Her iki öğretide

³ Clairvoyant (durugörü); Fransızca clair (duru/temiz) ve voyance (görüş/basiret) kelimelerinden mürekkep olup, spiritüel ilimlerde beş duyu haricinde algılama yeteneği olan anlamında kullanılır.

kişinin tabiat, toplum ve Tanrı ile ilişkisinin yüksek bir boyutla, ruhsal bir düzeyle uyumuna bağlı olduğunu ileri sürdü (Simmons, 1995, s. 63). 1830, 1840'lı yıllarda Swedenborgçuluk ve Mesmerizm ABD'de oldukça yaygın düşünceler haline geldi. Mesmerik trans düşüncesi kısa sürede bu dünyadan ayrılmış kişilerin ruhlarının başkalarının ağzından konuşabileceği tezine dayanan "medyumik trans" (trance-mediumship) düşüncesine dönüştü (Ellwood, 1995, ss. 315-316).

Swedenborg ve Mesmer'in teorik alt yapıyı hazırlamaları bir yana, ruhçuluğun Batı'da pratik olarak yaygınlaşmasında en temel olay Fox kardeşler fenomeni oldu. 1848 yılında New York, Rochester'a bağlı Hydesville isimli bir köyde yaşayan Margaret ve Kate Fox isimli iki kız kardeş evin tavanından ve duvarlarından çeşitli tıkırtılar duyduklarını iddia ettiler. Bu olay "Rochester tıkırtıları" olarak şöhret buldu (Kuhn, 1930, s. 20; Lavoie, [30.05.2015], ss. 222-223). Cinayete kurban giden evin eski sahibinin ruhunun bir takım tıkırtılarla iki kız kardeşe mesajlar verdiği iddiası bir anda Amerika'da yayıldı (Carlson, 1997, s. 136). Bu esrarengiz olay ruhçuluğun pratik olarak başlangıcı oldu. Margaret Fox'un, yıllar sonra Hydesville'de yaşanan fenomenlerin bir hile olduğunu ifade etmiş olmasına rağmen spiritüalistler arasında sözü edilen fenomene yönelik ilgi ve itimat devam etmiştir (Zinser, 2009, s. 16). Bahsi geçen dönemde okült düşüncelerin bu denli hızlı yayılması bu tür anlayışlara çoktan hazır bir toplumun varlığını göstermektedir. Bu noktada H. Zinser (2009), 18. yüzyılın ikinci yarısında Emanuel Swedenborg (1688-1772), L. C. De Saint Martin (1743-18023) ve Franz Anton Mesmer (1734-1815)'in ortaya koyduğu öğretilerin bu zemini hazırlama hususunda önemli yeri olduğunu ifade etmektedir. Zinser'e göre bu dönemde okült öğretilerin yaygınlaşmasında Avrupa'nın her tarafında yayılan mason localarının da etkisi olmuştur (s.16).

Fox kardeşlerin iddia edilen fenomeni M. Gomes'e (1997) göre yeni bir çağın başlangıcı olmuştur. Çünkü ona göre ruhların varlığına inanç Batı tarihinde olmayan bir şey değildir ancak ilk defa Fox kardeşlerle birlikte ruhlardan yararlanma yöntemi ortaya çıkmıştır (ss. 20-21). Kuhn'a (1930) göre ruhlarla iletişim iddiası insanlardaki dini heyecanı coşturmuş ve ölümsüzlüğe yönelik arzulara yeniden güç vermiştir. Spiritüalist hareket çok kısa sürede ABD, İngiltere ve Fransa'da yayılmıştır. ABD'de neredeyse bütün kasabalarda insanlar bir araya gelerek ruh çağırma celseleri düzenlemeye başlamıştır (s. 20). J. Lavoie'nin (30.05.2015) ifadesine göre ruhçuluk Viktorya Çağı'nda on milyon Amerikalıyı etkisi altına almıştır (ss. 222-223).

Ruhçu gruplar içerisinde birçok farklı anlayışlar olmasına rağmen medyumlar vasıtasıyla ölen kişilerin ruhları ile irtibata geçebilmenin mümkün olabileceği düşüncesi bu hareketin ortak ve temel ilkesidir (Lavoie, [30.05.2015], ss. 222-223). Spiritüalistler "ölü" kelimesi yerine "ayrılmış" (departed / dünyadaki yaşam boyutundan ayrılmış) kelimesini kullanmayı tercih etmektedirler (Scotland, 2004, s. 319). Medyumlar aracılığıyla düzenlenen ruh çağırma celselerinde bir takım fenomenlerin⁴ gerçekleştiği iddia edilmektedir. Tıkırtılar, zil sesleri, yanıp sönen lambalar, yerinden oynayan masalar, eşyaların veya insan bedenlerinin havalanması (levitasyon), ruh çağırma tahtası (planşet) ile gelen mesajlar, sesli mesajlar, boru sesleri, sıralanmış harfleri oynatma (alfabe yöntemi), ellerin veya tüm bedenin materilizasyonu (ruhun insan formuna girmesi), ekto plazma⁵ çıkması, otomatik yazma (automatic writing), bilinmeyen bir dille konuşma (glossolalia) gibi birçok fenomen ruhçu celselerde vuku bulduğu iddia edilen fenomenlerdir (Kuhn, 1930, s. 20; Scotland, 2004, s. 319). Kuhn, (1930) 19. yüzyılın ikinci yarısının hemen başında ruhçuluğun yaygınlığının zirveye çıktığını bu dönemde medyumların, durugörücülerin (clairvoyants), ilhamla konuşanların (inspirational speakers) kısa zamanda çoğalarak farklı grupların odakları haline geldiğini ifade eder (s.20).

Ruhçuluk, kiliseyle ve materyalist bilimcilerle karşı karşıya gelmesine karşın bilim adamlarından din adamlarına kadar toplumun her kesiminden üst düzey insanları bünyesine kattı (Kuhn, 1930, s.

⁴ Fenomen kavramı ruh çağırma celselerinde vuku bulan olağanüstü olaylar için kullanılmaktadır.

⁵ Ekto plazma (ectoplasm), trans haline girmiş medyumların vücutlarından, özellikle ağız, burun, kulak gibi organlarından çıktığı, havada yayıldığı, bazen gözle görülebildiği ve elle dokunulabildiği ileri sürülen şekilsiz, sübtıl maddelere verilen addır.

20). J. Godwin'in (2013) ifadelerine göre Blavatsky'nin ABD'ye geldiği dönemde (1873) ruhçuluk bir taraftan geleneksel dinler için bir "yedek din" haline gelmiş bir taraftan da bilimsel araştırmaların ilgisini çekmeyi başarmıştı. Celse odalarında gerçekleştiği iddia edilen ruhlardan mesaj alma, levitasyon, materilizasyon gibi fenomenler materyalist felsefeye adeta meydan okumaktaydı ve önde gelen bilim adamları bunlara ilgi göstermekteydi (s. 18).

Kuhn'a (1930) göre ruhçuluk Teosofi'ye yardımcı olan yollardan birisi olmuştur. Çünkü Teosofinin ileride iddia edeceği okült gerçeklerin benimsenmesi için ruhçuluk öncü bir kuvvet olmuştur. Ruhun varlığına ve bu yaşamdan sonra da var olacağına yönelik inanca katkısı, spiritüel fenomenlerin imkânı ve reenkarnasyon inancının kabul edilmesi noktasında, ruhçuluk akımı Teosofi'ye önemli bir zemin oluşturmuştur. Teosofi hareketinin ilk temsilcilerinin önemli bir kısmı spiritüalist hareketten gelmiştir (s.22).

3. H. P. BLAVATSKY'NİN RUHÇULUK GEÇMİŞİ VE RUHÇULUK İÇİNDE ÇALIŞMALARI

Modern ruhçu akımın serencamını ele aldıktan sonra ruhçuluğun Teosofi hareketine etkisini ve teosofistlerin ruhçuluk içindeki çalışmalarını özellikle Teosofi Cemiyeti'nin doktrinel lideri Blavatsky'nin şahsında değerlendirmek yerinde olacaktır.

Blavatsky'nin küçük yaşlarından itibaren metafizik fenomenlere açık olduğunu hayatını kaleme alan A. P. Sinnett'in anlatımlarından biliyoruz. Buna göre Blavatsky'nin henüz çocukken görünmeyen varlıklarla konuştuğu, bu varlıklardan yardım gördüğü, geleceğe yönelik kehanetlerde bulunmak gibi doğüstü fenomenler sergilediği iddia edilmektedir (Sinnett, 1886, ss. 18-34). Tüm bunların ötesinde Blavatsky, Rusya'dan ayrıldıktan sonra yirmi yılı aşkın sürecek olan dünyanın birçok yerini kapsayan ezoterik ve okült bilgilerin peşinde koştuğu gezilere çıkmıştır. Blavatsky bu gezileri sırasında Fransa'da ruhçu akımla tanıştığını ifade eder (Kuhn, 1930, s. 52). Buna ilave olarak Guenon (2004), Blavatsky'nin ileriki yıllarda (1866'yı takip eden yıllar) yine Fransa'da kaldığı bir dönemde Allan Kardec (1804-1869)⁶'in ruhçu düşünceleri ile tanıştığını iddia eder. Guenon, Blavatsky'nin Kardec'in öğretilerinden çok etkilendiğini düşünür. Ona göre Blavatsky "reenkarnasyon" öğretisini Kardec ekolünden almış ve hayatının sonuna kadar savunmuştur (ss. 8-9).

Blavatsky, 1870-71 yıllarında Kahire'de bulunur. Blavatsky'nin Kahire'de giriştiği önemli faaliyetlerden birisi Ruhçu Cemiyet (Spiritist Society) adını taşıyan bir cemiyet kurmasıdır (1871). Bu cemiyetin amacı Allan Kardec'in teorilerine dayanarak ruhçu deneyler ve uygulamalar gerçekleştirmektir (Sinnett, 1886, s. 158; Sender, 2012, ss. 95-96).

Guenon, Blavatsky'nin Ruhçu Cemiyet'inin bir gazeteye verdiği ilanı bize iletir. Bu ilanda şu ifadeler yer verilir:

Mme Blavatsky ve mahiyetindeki medyumlar ile Kahire (Mısır)'de ruhçular cemiyeti kurulmuştur. Salı ve Cuma akşamları olmak üzere haftada iki celse yapılacaktır. Celselere yalnızca üyeler katılabilecektir. Bu girişimin asıl amacı, bir cemiyet çatısı altında birlikte olabilmek, ruhçuluk ve diğer alanlarla ilişkili bir okuma salonu ve kütüphane kurmak ve her ayın 1'i ve 15'inde yayımlanacak olan Kahire Ruhçu Dergisi (The Spiritualist Review of Cairo) adını taşıyan bir dergiyi hayata geçirmektir (Spiritual Magazine, April 1872'den aktaran Guenon, 2004, s. 9).

Ancak, Ruhçu Cemiyet başarıya ulaşamadı. Blavatsky, beraber çalıştığı medyumlar tarafından aldatıldığını ileri sürdü ve cemiyeti kısa süre sonra kapattı (Sinnett, 1886, s. 159; Guenon, 2004, ss. 9-10).

⁶ Allan Kardec takma adı ile tanınan Denizard Hyppolyte Rivail (1804-1869), ruhçuluğun ilk büyük Fransız teorisyeni olarak kabul edilir (Faivre, 2012, s. 117; Wilson, 2004, ss. 208-209).

Blavatsky, uzun gezilerinin ardından ABD'ye geldi (1873). ABD'de kaldığı yaklaşık beş yıllık süre Blavatsky için önemli bir dönüşümün yaşandığı zaman dilimidir. Zira uzun yılları kapsayan yolculukları boyunca ezoterik düşüncelerin peşinde koşan Blavatsky, ABD'ye vardığında tam anlamıyla ruhçuluk akımına mensup birisi konumundaydı. Aşağıda göreceğimiz üzere bir süre ABD'deki ruhçu çevrelerde gözükken Blavatsky, bu topraklarda Teosofi Cemiyeti ismi altında yeni bir ezoterik ve okült anlayış başlatarak o güne kadar mensup olduğu ruhçuluk düşüncesine karşı olan ancak bir anlamda ruhçuluğu da kapsayan bir hareket başlattı. Bu anlamda ruhçuluk Teosofi hareketi açısından bir basamak konumunda gözükmektedir.

Blavatsky'nin ABD'deki ilk iki yılı (1873-1875) canlı bir ruhçu çevre içinde geçmiştir. Yukarıda ifade edildiği gibi 19. yüzyıl ABD açısından modern ruhçuluğun doğup geliştiği bir dönemi ifade etmektedir. Bu noktada Blavatsky'nin ABD'ye gelişinin temel sebebinin aslında bu canlı ruhçu ortama girmek olduğunu rahatlıkla ifade edebiliriz. Çünkü H. S. Olcott'un (12.01.2014) aktardığı bilgilere göre Blavatsky, uzun yıllar süren gezilerinin temel amacının ruhçuluğu araştırmak olduğunu ifade ettiği gibi ABD'yi de modern ruhçuluğun beşiği olarak görmekteydi (ss. 12-13). Ancak daha sonraki söylemlerine göre Blavatsky, ruhçuluğun merkezi olan bu ülkeye aslında gizli bir gündemle gelmiş, daha doğrusu kendisinin mahatmalar dediği rehber varlıklar tarafından gönderilmiştir. Mahatmalar, Blavatsky tarafından ilk defa gündeme getirilen ve Teosofi tarihinde son derece büyük öneme sahip varlıklardır. Blavatsky'nin iddiasına göre mahatmalar uzun reenkarnasyon süreçleri sonucunda ruhsal olarak üst mertebelere yükselmiş ve insanlara ruhsal tekâmül yolunda rehberlik yapan gerçek varlıklardır. Mahatmalar fizik kanunlarının dışına çıkabilmekte, astral bedenleriyle zaman ve mekân boyutunu aşabilmektedirler. Blavatsky, Morya ve Koot Hoomi isimli Tibetli iki mahatmanın hayatı boyunca kendisine rehberlik ettiğini ileri sürmüştür (Gül, 2016, ss.72-73, 258-274). İddiasına göre Blavatsky, mahatmaların kendisine verdiği görev doğrultusunda o gün için ruhçular vasıtası ile revaçta olan fenomenlerin gerçekliğini ortaya koymak, ancak bununla birlikte modern ruhçuluğun ruh hakkındaki teorilerinin yanlışlığını ifade etmek amacıyla ABD'ye gelmiştir (The Esoteric World, 4. Bölüm; Olcott, [12.01.2014], ss. 12-13). Blavatsky'nin ve teosofistlerin iddia ettiği ruhçu akıma yönelik bu görevin gerçekliği hep tartışılmıştır. Çünkü Blavatsky ABD'de Teosofi Cemiyeti kuruluncaya kadar ruhçu akım içinde önemli bir isim olmuştur.

Blavatsky, ABD'de kısa süre içerisinde ruhçu çevrelerde kendisine önemli bir yer buldu. Uzun süren gezileri boyunca elde ettiği bilgilerini ve tecrübelerini ruhçu gruplar içerisinde sergilemeye çalıştı. Bir müddet sonra kendisi ezoterik ve okült konularda toplantılar düzenlemeye başladı ve bu alanla ilgilenenler arasında kendisine bir şöhret sağladı (Santucci, 2005, s. 260). Bunun yanında materyalist ve pozitivist düşünce tarafından saldırılan ruhçuluğu ve sıklıkla sahtecilikle suçlanan medyumları savunan makaleleriyle bazı yayın organlarında kendini gösterdi. Günleri ruhçuluk ve okültizme meraklılarla yazışmakla ve birçok ziyaretçiye açık toplantılar düzenlemekle geçmekteydi (The Theosophical, 1951, ss. 28-29; Olcott, [12.01.2014], s. 17).

Blavatsky, 1874 yılında bundan sonraki yaşamında en yakın dostu olacak ve Teosofi tarihi açısından çok önemli bir isim olan Henry Steel Olcott (1832-1907) ile tanıştı. İkili ilk olarak Vermont, Chittenden'de Eddy ailesine ait bir çiftlik evinde gerçekleştirilen ruh çağırma celsesinde karşılaştı (Elwood, 1995, s. 315; Olcott, [12.01.2014], s. 4). Olcott, Amerikan Sivil Savaşı'nda (1861-1865) albay rütbesi ile görev yapmış, savaş sonrasında ise hukuk işlerinin yanında gazete ve dergilerde farklı konularda yazıları ile tanınan bir kişiydi (Guenon, 2004, s. 12; Lavoie, 2012, ss. 57-58). Olcott, yirmili yaşlarında ruhçulukla ilgilenmeye başlamış, dönemin ünlü ruhçusu Andrew Jackson Davis (1826-1910) ile tanışmıştır. Davis'in teşviki ile bu alanda çalışmalara girişen Olcott, birçok ruhçu celseye katılmıştır. Olcott ayrıca genç yaşlarında Mesmerik tedavi yöntemleri ile ilgilenmiştir ki bu ilgisini hiç kaybetmeyen Olcott ileride Seylan (Sri Lanka)'daki çalışmalarında aynı yöntemlerle tedavilere girişecek ve bu hususta adını duyuracaktır (Murphet, 1988, ss. 6-7; Lavoie, 2012, ss. 57-58).

Ruhçuluk üzerine öteden beri araştırmalar yapan Olcott, Chittenden'de medyum kardeşler Horatio ve Willian Eddy'nin evlerinde ruhçu celselere katılmaya başlamıştır. Olcott'un kendi müşahedelerine göre Eddy'lerin evinde geceleri ölümlerin ruhları ortaya çıkıyor ve konuşuyordu. Olcott, üç ay müddetince burada yaklaşık beş yüz hayaleti kendi gözleri ile gördüğünü ve birçok fenomene şahit olduğunu ifade etmiştir (Olcott, MDCCCLXXXV, ss. 121-122; Filan ve Raven Kaldera, 2009, s. 23). Olcott, celselerde vuku bulan olayları *New York Sun* ve *Daily Graphic*'te kaleme aldığı makalelerle okurlara bildiriyordu (Olcott, [12.01.2014], ss. 2-3; Hubble, 2003, ss. 18-19; Gallagher, 2004, s. 80). Olcott, Chittenden'deki şahit olduğu fenomenleri ileride *People from the Other World* (Olcott, 1875) ismiyle kitaplaştırmıştır.

Blavatsky de on dört gün boyunca Chittenden'deki Eddy ailesinin çiftlik evinde düzenlenen celselere katılmıştır. Burada yeteneklerini sergilemiş ve bir medyum olarak bizzat ruh çağırma uygulamasını icra etmiştir. Blavatsky, Eddy kardeşlerin çağırdığı ruhlardan farklı olarak celsede bulunan hiç kimsenin tanımadığı yalnızca kendisinin geçmiş yıllardan ve gezilerinden tanıdığı kişilerin ruhlarını çağırmıştır. Kendi ifadesine göre bu celselerde yedi kişinin ruhu gelmiştir. Bu kişiler; bir Gürcü çocuk, yaşlı bir İranlı olan Hasan Ağa, Kürt aşiretlerinden birisinin genç önderi Sefer Ali Bey, bir Çerkes erkek, kız kardeşinin hemşiresi yaşlı bir Rus uşak, Afrikalı bir zenci hokkabaz ve Blavatsky'nin amcasıdır (Blavatsky, [15.05.2015], ss. 53-54).

Olcott, Chittenden'de düzenlenen celselerde Blavatsky'ye adeta hayran olmuştur. G. Lachman'a göre Olcott, Blavatsky'nin psişik kabiliyetlerle donatıldığını ve araştırmayı düşündüğü medyumlardan daha ileri olduğunu keşfetmiştir (Lachman, 2003, ss. 156-157). İkili ileriki günlerde ruhçuluk, okültizm ve benzeri konular üzerine müzakerelerini sürdürmüştür. Okültizm, Olcott için yeni bir alandı ancak Blavatsky Olcott'ta arzulu bir öğrenci içtenliği buldu. Böylece Blavatsky'nin ölümüne kadar sürecek olan dostlukları başlamış oldu (Hubble, 2003, s. 19).

Olcott'un (12.01.2014) hatıralarına baktığımızda Blavatsky'nin 1873-1875 yılları süresince ABD'de ruhçu camia içinde aktif bir rol üstlendiğini görüyoruz. Eddy çiftliğindeki araştırmalarını bitiren Olcott, New York'a döndüğünde Blavatsky'nin düzenlediği ruh çağırma celselerine katıldığını, Blavatsky'nin bu celselerde "John King"⁷ adlı bir ruhtan mesajlar aldığını ifade etmektedir. Olcott, bahsi geçen John King'in daha sonra Philadelphia'da karı koca medyum Holmes'ların düzenlediği bir celsede Blavatsky tarafından materyalize edildiğini ve kendisinin John King'i gördüğünü belirtmektedir, (ss. 10, 40-51). Bu örneklerle ilave olarak Olcott, Blavatsky'nin New York ve Philadelphia şehirlerinde gerçekleştirdiği birçok olağanüstü olayı (fenomeni) hatıralarında sıralar.⁸ Tüm bunları göz önüne aldığımızda Blavatsky'nin üstün bir medyum olduğunu bunun da ötesinde sihirbazlık vari yetenekler sergilediğini görmekteyiz.

Blavatsky, bu dönemde farklı ruhçu yayın organlarında psişik olaylar üzerine makaleler yazmış, zaman zaman ruhçu anlayış üzerinden polemiklere girişmiştir (Sender, 2012, s. 96). Örneğin 13 Kasım 1874 yılında *Daily Graphic*'te yayımlanan bir yazısıyla Dr. George M. Beard'ün Eddy çiftliğinde gerçekleştirilen fenomenlere karşı yönelttiği eleştirilere karşılık veren Blavatsky, beş yüz dolarlık bir bahis ortaya koyarak ruhçu celselerdeki fenomenleri bizzat gerçekleştirmek suretiyle ispatlayacağını iddia edip Beard'e meydan okumuştur (Kuhn, 1930, ss. 40-45). Blavatsky, bu makalesi üzerine *Spiritual Scientist* isimli dergiden bir teşekkür mektubu almıştır (Lavoie, [30.05.2015], s. 224).

Kuhn, Blavatsky ile birlikte J. R. Newton, H. Steel Olcott ve Emma Hardinge Britten gibi sonradan Teosofi Cemiyeti içerisinde önemli isimler haline gelecek bir takım şahısların bu dönemde ruhçu akım içinde kayda değer işler yaptıklarını ifade etmektedir. Bu isimler gerek ruhçu uygulamalarda

⁷ Olcott, John King adının o dönemde ruhçu çevrelerde iyi bilindiğini, birçok medyumun John King'den mesaj aldığını ifade eder. İddialara göre John King, meşhur korsan Henry Morgan'ın ruhudur. (Olcott, [12.01.2014], ss. 10-11).

⁸ Dilediği anda gözden kaybolması, bir takım eşyaları yok etmesi, bir anda çizilmiş portreleri, arzu edilen meyveleri ortaya çıkarması gibi Blavatsky'nin gerçekleştirdiği iddia edilen birçok fenomen için bkz. (Olcott, [12.01.2014], ss. 16-17, 37-38, 40-51; Kuhn, 1930, ss. 40-45).

aldıkları rollerle gerekse ürettikleri metinlerle ruhçuluk akımı içinde yer edinmişlerdir. Olcott, *People From the Other World* (Olcott, 1875) isimli kitabında başta Chittenden, Vermont'ta gerçekleştirilenler olmak üzere 1873-1874 yıllarında vuku bulan ruhçu çalışmaları ve fenomenleri halka geniş biçimde aktarmıştır. Emma Harding Britten, medyum olarak celselerde bulunduğu gibi *Art Magic* (Britten, 20030) ve *Nineteenth Century Miracles* (Britten, 1884) isimli iki eseri ile dönemin ruhçuluk akımına önemli katkı sunmuştur. Yine Olcott, Blavatsky ve Britten Boston'da basılan *Spiritual Scientist* isimli dergi başta olmak üzere dönemin spiritüel yayınlarına yazıları ile destek vermişlerdir (Kuhn, 1930, s. 20; Blavatsky'nin *Spiritual Scientist* isimli dergide yayımlanan makaleleri için bkz. Theosophical University, [24.01.2015]). Ayrıca Olcott ve Blavatsky bu yayınları maddi olarak da desteklemiştir (Kuhn, 1930, ss. 50-51).

Blavatsky'nin ruhçu akım içinde geçirdiği bu süreç içinde John King'den başka bir takım farklı ruhlardan bahsettiğini görüyoruz. Bunlar; Serapis ve Tuitit Bey isimli ruhlardır (Goodrick-Clarke, 2008, s. 214). Blavatsky, sonradan her ne kadar Serapis ve Tuitit Bey'in ölmüş kişilerin ruhları değil Mısır'lı mahatmalar olduğunu söylese de Guenon (2004) bu söylemin sonradan kurgulandığını ifade eder. Zira Guenon, Blavatsky'nin bu dönemde ruhçu akım içinde olduğunu ve mahatma kavramını Blavatsky'nin ABD'den Hindistan'a gitmesi söz konusu olduğunda ürettiğini iddia eder (ss. 21-24).

Bu dönem içerisinde Blavatsky ve Olcott henüz Teosofi Cemiyeti'ni kurmadan birkaç ay önce "Mucizeler Kulübü" (The Miracle Clup) adını taşıyan bir cemiyet kurdular. İddialara göre kulüp sözü edilen Serapis ve Tuitit Bey isimli ruhların teklifi ve önderliği ile kurulmuştur (Goodrick-Clarke, 2008, s. 214; Sender, 2012, s. 96). Kısa ömürlü olan bu kulübün asıl amacı ruhçu celseler düzenlemek, psişik fenomenleri araştırmaktı. Ancak bu kulüp önemli bir faaliyet göstermeden kapanmıştır (Lavoie, 2012, s. 13). Celselerde görev alan medyumun para talep etmesi üzerine kulübün dağıldığını ifade eden P. Sender'a (2012) göre bu olayın ardından Blavatsky'nin "Tibetli mahatmaları" devreye girmiş ve Blavatsky'ye felsefi-dini bir yapı kurmanın zamanı geldiğini bildirmişti (s. 96).

4. RUHÇULUKTAN EZOTERİZM VE OKÜLTİZME YÖNELİM

Mucizeler Kulübü deneyiminin akabinde Blavatsky'nin söyleminde değişiklikler olduğu gözlenir. Bundan sonra Blavatsky ölmüş kimselerin ruhlarıyla irtibatı ifade eden bir ruhçu anlayıştan ziyade kendisine rehberlik yapan ve ona gerçek ezoterizmi ve okültizmi dünyaya tanıtmaya görevini veren Tibetli mahatmalardan açıkça söz etmeye başlamıştır. Tanışmalarından bu yana Blavatsky'nin sergilediği birçok fenomene şahit olan Olcott, başta Blavatsky'nin sahip olduğu doğüstü güçlerden oldukça etkilenmiş ve Blavatsky'nin gerçekleştirdiği fenomenlerin ölümler ruhları ile bağlantılı olduğunu düşünmüştür. Ancak o güne kadar ruhçu doktrinleri savunan -ya da savunuyor gözükken- Blavatsky, bir müddet sonra mahatmalar öğretisini Olcott'a da açmış, ona üstadlardan (mahatmalardan) bahsetmiştir. Kendi ifadesine göre Olcott, mahatmalardan Blavatsky'ye gelen bir takım mektupları görmüş daha sonra da bazı mahatmalar ile bizzat görüşmüştür (Olcott, [12.01.2014], ss. 17-19).

Tüm bunların ardından söylemleri klasik ruhçu akımdan farklı bir alana yönelen Blavatsky'nin bir yandan da Batı ezoterik geleneğine ağırlık veren yeni bir anlayışı benimsediğini görmekteyiz. Aslında Blavatsky'nin söylemlerine bakacak olursak onun yalnızca dönemin ruhçularının etkisinde olmadığını bunun ötesinde Batı ezoterik ve okült geleneğini tanıyarak bu geleneğe hayranlık duyduğunu ifade edebiliriz. Zira Blavatsky bir mektubunda spiritüalist olmasında "düzenbaz" medyumların etkisini reddeder. O, kendi ruhçu/spiritüalist anlayışının temellerinin Fox kardeşlerle başlayan (Rochester tıkrıtları) ruhçuluktan ziyade Raymond Lully, Pico della Mirandola, Cornelius Agrippa, Robert Fludd, Henry More gibi isimlerin ifade ettikleri "ilahi tabiatın derinliklerinde var olan ve her şeyi birbirine bağlayan bir sistemi ortaya koyan" anlayışa dayandığını belirtir (Blavatsky, 2003, s. 86). M. Gomes (1987), Blavatsky'nin saydığı isimlerin kabalistik ve Hermetik geleneği benimseyen isimler olmasının bir anlamda Blavatsky'nin fikrî alt yapısını ortaya

koyduğunu ifade eder (ss. 62-64). N. Goodrick-Clarke'e (2008) göre ise Blavatsky, ilk başlarda Amerikan ruhçuluğunu her ne kadar materyalizme karşı bir başkaldırı olarak görse de daha sonra ruhçuluğun gerçek okült bilgiden yoksun olduğunu düşünmüştür. Bu yüzden Blavatsky 1875 yılı başından itibaren "teosofi" kavramını kullanarak, büyü, kabala ve Gülhaçlı gibi öğretilerden söz ederek Batı ezoterik geleneğine yönelmiş, bir müddet sonra ruhçu hareketi tamamen terk etmiştir (s. 214). Goodrick-Clarke (2004), Blavatsky'nin Hint öğretilerine ağırlık vermesinin ise yöneldiği Batı ezoterizmi düşüncesinden de sonra; 1870'li yılların sonunda gerçekleştiğini ifade eder (s. 122). Ancak Blavatsky'nin Teosofi Cemiyeti'nin kurulmasından birkaç ay önce 1875 yılı içinde kaleme aldığı bir makalede kullandığı "okültizmin beşiği olan Doğu'da yaptığım uzun ve geniş geziler" ifadesi bize iki hususta ipucu vermektedir (Blavatsky, [15.05.2015], s. 103). Birincisi, Blavatsky en geç 1870'li yılların başında, yani gezilerinin sonunda Doğu'nun ezoterik ve okült alanda merkezietini kavramıştır; ikincisi ise, Blavatsky her ne kadar o yıllarda ruhçuluk akımı içinde aktif olsa da onun asıl ilgi alanı ruhçuluğu da kapsayan bir okültizmdir.

Peki, Blavatsky neden bugüne kadar ABD'de ruhçuluk içinde bulunmuş, birçok celseye katılmış ve kendisini bir medyum olarak ortaya koymuştur. Bu noktada teosofistler tarafından mahatmalara dayandırılan bir takım sebepler dile getirilirken bu iddiaların tamamen kurmaca olduğunu iddia eden bir karşı görüş de vardır. Olcott, Blavatsky'nin en başında ruhçuluk akımı içinde bulunmasının haklı gerekçelerini ortaya koymaya çalışır. Ona göre Blavatsky ABD'ye spiritüalist fenomenlerin ve medyumluğun hakikatini göstermek amacı ile mahatmalar tarafından özel bir görevle gönderilmiştir. Ancak Batı dünyası henüz Doğu ruhçuluğuna ya da "brahmavidya" (kutsal bilgi)ya hazır olmadığı için Blavatsky, materyalizmin ruhçuluğa karşı büyük saldırısı karşısında ruhçuluğu savunmak durumunda kalmıştır (Olcott, [12.01.2014], ss. 13-15; Kuhn, 1930, ss. 50-51). Günümüz teosofistlerinden P. Sender da aynı görüşe katılır, buna göre Blavatsky mahatmaların kontrolü altında yıllarca okült eğitim aldıktan sonra ezoterik gerçekleri anlatacak bir ortam arayışı içinde ilk olarak ruhçuluk içine girmiştir. Dini çevrelerin dogmatik yapısı ve bilimsel çevrelerin materyalist anlayışı okültizme kapı açamazdı. Oysa ruhçular celselerde karşılaştıkları fenomenler nedeniyle okült gerçeklere daha açık bir durumdaydılar (Sender, 2012, s. 95). Dolayısıyla teosofistlerin temel iddiası şu olmuştur: Mahatmalar tarafından asıl okültizmi ve ezoterizmi iletmek üzere aracı seçilen Blavatsky dönemin materyalist anlayışına karşı bir müddet ruhçulara destek vermiştir. Bu aslında bir anlamda zorunlu bir destektir. Oysa şimdi asıl hakikatin bildirilmesi dönemi gelmiştir.

Guenon (2004) bu noktada şüphelerini ve eleştirilerini dile getirir. Ona göre mahatmalar doktrini tamamen Blavatsky'nin uydurmasıdır. Blavatsky'nin başından beri iddia ettiği ruhsal öğretmenlerinin rehberliğiyle hareket etmesi söz konusu değildir. Ona göre Blavatsky, Teosofi Cemiyeti'nin kuruluşuna kadar bir ruhçudur. Blavatsky'nin ilham aldığı ruhani varlıkların (bunlar mahatmalar dışında ruhlardır) isimlerinin etkileşime girdiği ortamlara göre farklılık göstermesi onun politik bir tutumdur. Örneğin Blavatsky, Paris'ten ABD'ye ilk geldiği dönemde ruhçu topluluklarla etkileşimi had safhada iken ruhani rehberinin "John King" olduğunu ifade etmektedir. Ne zamanki Luksor Hermetik Kardeşliği ile ilişkisi yoğunlaşmış, o vakit ruhani rehberi "Serapis" ismini almıştır. Nihayet ABD'den ayrılmadan kısa süre önce Hurychund Chintamon aracılığı ile Hindu Arya Samaj hareketi ile iletişime geçildiğinde "Serapis" ismi "Keşmirli kardeş" (Kashmiri brother)e dönüşmüştür (ss. 21-24).

Yukarıdaki tartışmalar bir tarafa sonuç itibariyle Blavatsky, Teosofi Cemiyeti ismiyle yeni bir hareketi oluşturma sürecine girmiştir. Bu yeni hareket ruhçu düşünceden uzak olduğunu ve fakat hakiki ezoterizmi ve okültizmi temsil ettiğini iddia eden bir hareket olacaktır.

5. TEOSOFİ CEMİYETİ'NİN KURULUŞU

1875, modern okültizm açısından önemli bir yıl olarak kabul edilir. Çünkü 17 Kasım 1875 tarihinde New York şehrinde Helena Petrovna Blavatsky, Henry Steel Olcott, William Quan Judge önderliğinde yalnız modern okültizmi değil modern kültürü etkileyen Teosofi Cemiyeti ismiyle bir organizasyon kuruldu (Lachman, 2003, ss. 156-157).

Teosofi Cemiyeti'ni hazırlayan gelişmeler 1874 yılından itibaren Blavatsky etrafında ruhçuluk üzerinde tartışan okültizme eğilimli insanların toplanmasıyla başlamıştır (Olcott, [12.01.2014], ss. 113-115). Aralarında dönemin önde gelen ruhçularının da bulunduğu bu kişiler sık sık Blavatsky'nin New York, Irving Place'te bulunan evinde bir araya geliyor ve spiritüel ve okült konularda müzakerelerde bulunuyorlardı.

7 Eylül 1875 gecesi yine böyle bir toplantıda George Henry Felt isimli bir okültist araştırmacı "*Mısırluların Orantısının Kayıp Ölçütü / Kuralı*" (*The Lost Canon of Proportion of the Egyptians*) başlığını taşıyan bir seminer verdi (Olcott, [12.01.2014], s. 115). Oldukça etki uyandıran seminerinde Felt, antik Mısırlı ve Yunanlı mimarların eserlerinde uyguladıkları bir orantı kuralından bahsetmiş, iddialarını bir takım çizimlerle anlatmaya çalışmıştır. Felt'in iddiasına göre antik eserler belli ölçülere göre yapılmıştır ki bu ölçüler aynı zamanda doğadaki mimarının ölçüleridir. Felt, bu ölçülerin Mısır tapınak hiyerogliflerinde hâlâ korunduğunu ileri sürmekteydi. Felt, Mısır üzerine yaptığı çalışmalarda Mısırlı rahiplerin aynı zamanda büyücü olduklarını keşfettiğini ifade etmiştir. Bu büyücüler elementlerin ruhlarını (elementaller) kullanmışlar ve bazı formülleri kaydetmişlerdir. Felt, bu formülleri deşifre ettiğini ve elementlerin ruhlarını çağırarak test ettiğini söyler. Felt, bilgilerini konuyla ilgilenenlere ileriki seminerlerde sunabileceğini de teklif eder (Olcott, [12.01.2014], ss. 115-118; Santucci, 2005, ss. 260-261).

Felt'in sunduğu bu çarpıcı bilgilerden sonra canlı bir münazara gelişmiş ve sonunda iddia edilen antik büyücülerin sahip oldukları okült bilgileri çalışmayı temel amaç edinen bir cemiyet kurulması fikri ortaya çıkmıştır. Cemiyetin kuruluş fikrini sunan kişi H. S. Olcott olmuştur (Olcott, [12.01.2014], ss. 115-118; Santucci, 2005, ss. 260-261; Lavoie, 2012, s. 13). Santucci (1987), sözü edilen anlatıma dayanarak Teosofi Cemiyeti'nin, okült veya ezoterik gerçekler üzerinde teorik ve pratik çalışmalar yapma temel amacına dayanarak kurulduğunu ifade eder (s. 334).

Blavatsky'nin evinde alınan bir cemiyet kurma kararının ardından yaklaşık iki ay boyunca kurulacak cemiyetin ismi, ilkeleri ve amblemi konusunda çalışmalar yapıldı (Santucci, "2005, ss. 260-261). Olcott'un (12.01.2014) ifadesine göre Egiptolojik, Hermetik, Rozikrusyanik gibi birçok isim önerilmiş ancak sonunda Charles Sotheran'ın önerdiği "teosofi" kavramı cemiyete isim olarak uygun bulunmuştur. Olcott'a göre bunun sebebi teosofi kavramının hem "ezoterik gerçeklere ulaşma" amacını hem de "okültizmi bilimsel metodlarla araştırma" çabasını kucaklamasıdır (s. 132).

Bu sürecin sonucunda resmi olarak Teosofi Cemiyeti 17 Kasım 1875 tarihinde Olcott'un açılış konuşması ile resmen kurulmuştur. Cemiyetin başkanlığına Olcott, yazışma sekreterliğine ise Blavatsky getirilmiştir (Hubble, 2003, s. 26). Cemiyetin kuruluşunda on altı kişi üye olarak bulunmuştur (Santucci, 2005, ss. 259-261).

Teosofi Cemiyeti'nin kuruluşunda yer alan kimselerin ruhçuluk yanında masonluk ve Gülhaçlı hareketi gibi okült anlayışlarla yakın ilişkileri olduğu görülmektedir. Cemiyetin kuruluşunda yer alan H. S. Olcott, Emma Harding Britten, G. H. Felt, Charles Sotheran, Albert Rawson gibi isimler üzerinde araştırma yapan J. Godwin (2013) bu isimlerin o dönemde ilişkili oldukları birçok ruhçu, büyücü, kabalacı, masonik, Gülhaçlı örgütün ismini vermektedir (ss. 17-21; ayrıca bkz. Guenon, 2004, ss. 12-34).

Cemiyetin kuruluşundaki hedeflere kısaca değinecek olursak; Teosofi Cemiyeti en başında okült ve ruhçu araştırmalar yapmak üzere kurulmuş bir yapı olmakla beraber (Lavoie, 2012, s. 14) süreç içerisinde kendisine üç temel amacı belirlemiştir. 1877 yılında Olcott tarafından ilan edilen bu amaçlar cemiyeti harekete geçiren saikleri de ortaya koymaktadır:

- Her bireyin "iç psişik benliği"ni geliştirmek üzere ciddiyetle çalışmak.
- Bilimin materyalizmine ve Hıristiyan dogmatizmi başta olmak üzere her türlü dogmaya karşı çıkmak; özellikle Vedalarda ve Buda, Zerdüş ve Konfüçyüs'ün

felsefelerinde bulunan saf ezoterik öğretiler başta olmak üzere Doğu dinî felsefeleri hakkında gerçekleri bilinir kılmak.

c) Saf ve iyi insanların birbirilerini yaratılmamış, evrensel, sınırsız, sonsuz bir sebebin eşit sonuçları olarak kabul ettiği temeline dayanarak insanlığın kardeşliğini tesis etmek üzere çalışmak (Godwin, 2013, s. 21).

Sözü edilen bu amaçlar ileride kısmî revizyonlara uğramıştır.

6. TEOSOFİ CEMİYETİ SONRASI RUHÇULUĞA BAKIŞ

Teosofi Cemiyeti'nin kuruluşu ile birlikte cemiyet ve ruhçular arasında bir kopuş yaşanmıştır. Cemiyet genel anlamda Doğu öğretilerine yönelirken Blavatsky ve teosofistler ileriki süreçte de ruhçuluk hakkında bir takım değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

Blavatsky teosofi ile ruhçuluk arasındaki bir takım benzerliklere ve farklara işaret eder. Blavatsky'ye göre (1987) teosofi ruhsal varlıkları veya zekâ sahibi görünmez varlıkları kabul eder. Ancak ruhçular için insan bedenini ölümle birlikte terk eden ruhtan başka bir ruh söz konusu değilken teosofi varlık dünyasında farklı mertebelerde sayısız ruhsal varlığın olduğunu söyler (s. 192).

Blavatsky (1987) ruhçular ile aralarındaki temel ayrımın medyumlar marifeti ile ruhlarla iletişime geçme anlayışını reddetmeleri olduğunu ifade etmektedir. Blavatsky'ye göre teosofi gerçek ruhçuluğa karşı değil, bu ismi kullanan modern harekete ve ruhçu fenomenleri açıklamak için ortaya koyulan “sözde” felsefeye karşıdır (s. 192). Blavatsky, teosofistlerin “psşik” veya “spiritüel” ruhçuluğu kabul ettiklerini ifade etmektedir (s. 27). Ona göre teosofistler “ruhsal mistisizm”i benimsemektedirler ve bedenlenmiş ruhun tekâmülüyle ilgilenmektedirler (s. 194). Blavatsky, gerçek ve değerli ruhçuluğun aslında teosofi olduğunu iddia etmektedir. Ona göre ruhçuluk ismi ile ortaya çıkan ve medyumik uygulamalar yapan zümrelerin yaptığı şey “aşkın maddecilik”tir. Teosofi ve ruhçuluk arasındaki ayrımın temel nedeni teosofinin Doğu düşüncesine dayanan ruh anlayışıdır (s. 33). B. Wilson'a göre Blavatsky, ahlaki ve felsefî açıdan boş olduğunu söyleyerek ruhçuluğu terk etmiştir. Ölülerin ruhları ile uğraşmak yerine yaşayan insanların ruhlarının gelişimini ön plana çıkarmak iddiasıyla Teosofi hareketini kurmuştur (Wilson, 2004, ss. 205-206).

Teosofiye göre ruhçu celselerde gerçekleşen –ruhlarla konuşma, ruhun materilizasyonu, harflerle iletişim gibi- fenomenlerin sebebi dünyadan ayrılan insanların ruhları değildir. Blavatsky'ye göre bu tür fenomenlerin üç sebebi olabilir. Birinci ve temel etken medyumun veya celsede bulunan başka birisinin astral veya eterik bedenidir. İkinci etken ise ölümden sonra kamalokaya ulaşan kişiliğin burada kendisinden geriye kalmış olan astral kalıntılarıdır. Blavatsky (1987) bunlara “kamaloka kabukları” (kamalokic shells) demektedir. Diğer bir etken de Batı ezoterik geleneğinde ifade edilen elementaller⁹ denilen varlıklar olabilir (ss. 27-28).

W. J. Hanegraaf (1998), Blavatsky'nin ileri sürdüğü elementaller teorisi ile gerçek okültizmi ruhçuluktan ayırmaya çalıştığını ileri sürerken (ss. 449-450), M. Bevir ise Blavatsky'nin ruhçuluğu reddetmekten ziyade onu okültizm çatısı altında bir öge olarak değerlendirme çabası götüğünü ifade eder (aktaran Hanegraaf, 1998, s. 450).

Blavatsky'ye (1987) göre ruhçu celselerde tezahür eden vakıalar aslında insanın ilahi öz (evrensel ruh) ile bir ve aynı olduğunu göstermektedir. Maddenin engelleri tarafından kısıtlanan insanın

⁹ Elementaller düşüncesi Paracelsus tarafından öne çıkarıldıysa da Avrupa folkloründe antik zamanlardan beri mevcuttur. Bu düşünceye göre elementlerin ruhları olan periler (nyphs), cinler (elves), cüceler (gnomes), semenderler (salamanders)'in her biri sırasıyla dört element olan su, hava, toprak ve ateşin içinde yaşarlar ve bu elementlerin özelliklerini taşırlar (Brach, 2006, s. 626). Guenon'a (1996) göre elementaller ruhçuların anladığı anlamda “ruh”lar değil geçici varlıkları olan latif (subtil) varlıklardır. Guenon, Blavatsky'nin elementaller öğretisini Teosofi hareketinin kuruluşunda etkili olan ve bu öğretiyi Mısırlılarla ilişkilendiren George H. Felt'ten esinlenerek ileri sürdüğünü iddia eder. Ancak ona göre teosofistler ve okültistler elementaller öğretisini doğru biçimde anlamamışlar, kendi fantezilerine uygun biçimde yorumlamışlardır (ss. 87-88). Elementaller öğretisinin Teosofi ile ilişkisi için ayrıca bkz. (Santucci, 2005, ss. 262-263). Ruhçu olgular hakkında ortaya konulan kuramların genel bir değerlendirmesi için bkz. (Guenon, 1996, ss. 83-109).

spiritüel benliği derin uyku, trans, hatta hastalık gibi durumlar ile bu engellerden kurtulursa içsel benlik maddi planda tezahür edebilir. Ona göre bu tür ruhçu celselerde ortaya çıkan aklî olan ve bilgi ifade eden fenomenlerin başka bir açıklaması yoktur (ss. 29-30).

Blavatsky (1987), medyumluğu tehlikeli bir iş olarak niteler. Kendisinin bizzat elli yılı aşkın bir süre “görünmez varlıklar” veya “hayaletler” olarak nitelediği “bilinç halindeki elementallerin” ve “yarı bilinçli kabukların” (shells) etkilerini yaşadığını ifade eden Blavatsky, kendi tecrübelerine de dayanarak ruhçuluğun faydadan çok zarar getirdiğini müşahade ettiğini dile getirir. Blavatsky, medyumların birçoğunun bedensel ve ruhsal hastalıklara müptela olduğunu ifade eder (ss. 192-194).

Blavatsky, ölümlerle uğraşma işini nekromansi¹⁰ olarak niteler. Ona göre nekromansi, Musa (peygamber)’dan yüzyıllarca önce dahi “günah ve zalimce bir iş” olarak kabul edilmiştir. Blavatsky (1987) bu tür uğraşların ruhun (soul) huzurunu bozduğunu ve daha yüksek hallere evrimine engel olduğunu ifade eder (s. 194).

Blavatsky, medyumik celselerde ruhlardan alındığı iddia edilen tebliğlerin çelişkili durumunu da ruhçuluğa karşı bir kanıt olarak kullanır. Bu hususta Blavatsky şunları dile getirir:

Ruh denilen varlıklardan bazıları ne dediklerini bilmeden papağan gibi medyumun ve diğer insanların beyinlerindeki tekrar ederler, diğerleri ise daha tehlikelidir ve insanları şerre çağırırlar. Allan Kardec’in ruhçu okuluna katılan birisi doğuştan Katolik gibi konuşan, reenkarnasyondan bahseden ruhlarla karşılaşır. Amerika ve İngiltere’deki ruhçu okullara giren birisi ise Protestan görüşlere sahip, reenkarnasyonu reddeden ruhlarla karşılaşır (Blavatsky, 1987, ss. 194-195).

Her ne kadar yukarıdaki ifadelerle dayanarak Teosofi hareketinin ruhçuluktan ayrı bir duruşu söz konusu olsa da iki hareketin bir takım noktalarda yakınlığı göz önünde tutulmuştur. O. Hammer’a (2004) göre Blavatsky ölümlerden değil yaşayanlardan bilgiler aldığını ifade etmekle ruhçuluğa önemli bir yenilik katmıştır. Blavatsky’nin aldığı bilgiler Doğu’lu spiritüel üstaplardan (mahatmalardan) gelmekteydi. Hammer’a göre Teosofi bu bakımdan kimilerince post-spiritüel bir hareket olarak algılanmıştır (ss. 60-61).

J. D. Lavoie (2012), cemiyet üzerine yaptığı çalışmada Teosofi Cemiyeti’nin bir Batı ezoterik hareketi olduğu kadar ruhçu bir hareket olduğunu da ifade etmektedir. Lavoie, Teosofi Cemiyeti’nin ruhçuluğun felsefi olarak daha ilerlemiş bir formu olarak değerlendirilmesinin uygun olduğunu ifade etmektedir. Ona göre cemiyet Hindistan’a taşındıktan sonra Doğu ruhçuluğunu öğretilerine eklemiştir. Dolayısıyla Olcott’un ifadesiyle Blavatsky’yi “Doğu ruhçuluğunun bir uygulayıcısı” olarak nitelemek hiç de yanlış olmaz (ss. 7-8).

Lavoie (2012), önde gelen İngiliz ruhçu James Burns (1835-1894)’ten dikkat çeken aktarımlarda bulunur. Buna göre Burns, Blavatsky’nin ruhçu düşüncüyü her zaman devam ettirdiğini ifade eder ve şu çıkarımlarda bulunur; a) Blavatsky sahip olduğu psişik yetenekleri ile önemli bir medyumdur, b) iddia ettiği üstaplardan (mahatmaların) fizik bedenleri ile yaşadığı iddiası dışında Blavatsky’nin felsefesinde Batı ruhçuluğuna karşı olan bir husus yoktur, c) Blavatsky’nin iddia ettiği fenomenler Batı ruhçuluğu açısından sıra dışı fenomenler değildir. Burns, tüm bunlara dayanarak Blavatsky’nin aslında elementaller teorisine saplantısı olan kafası karışık bir ruhçu medyum olduğunu iddia eder (ss. 155-159).

Yukarıdaki ifadeleri de dikkate alarak Blavatsky’nin ruhçuluktan teosofizme geçişi ile ruhçu celselerde karşılaşılan ölümlerin ruhlarından yaşayan ruhanilere yani mahatmalara geçiş arasında paralellik olduğunu düşünebiliriz. Belirtildiği gibi Blavatsky ABD’de ruhçu ortamlarda tanınan bir medyum olarak boy göstermiş ve birçok ruh çağırma celsesinde yer almıştır. Blavatsky’nin bu

¹⁰ Nekromansi, büyücülük; ölü ruhlarıyla ilişki kurarak fal bakma tekniğidir (Gündüz, 1998, s. 282). A. B. Morrison (1873), antik nekromansi ile modern ruhçuluğun özdeş olduğunu ifade etmektedir. Ona göre nekromansi, ruh yardımıyla ölümlerin ruhuyla konuşmak ve böylece ruh-dünyasından haber almaktır. Nekromansi büyücülük veya kara sanatlar (black arts) içinde de değerlendirilmiştir (ss. 11-12).

dönemde bahsettiği ruhlar ruhçu çevreler tarafından isimleri yadırganmayan ruhlardır (ölen kişilerin ruhları). Blavatsky ve teosofistler ne zamanki Hindistan'la ilişkiye geçmiş, sözü edilen ruhlar aniden mahatmalara dönüşmüştür. Bu noktada Guenon'un dile getirdiği Blavatsky'nin konjonktüre göre konum belirlediği iddiasını da yabana atamayız.

Teosofi Cemiyeti çatışma yaşadığı ruhçuluğu zaman zaman kendisine dayanak ve yandaş olarak görmüştür. Örneğin teosofist C. W. Leadbeater (1881), insanların ölümden sonra hayatın varlığına ve okültist teorilere inanması açısından ruhçuluğun katkı sağladığını düşünür. Ona göre spiritüalistlerin sergiledikleri fenomenler ölüm sonrası hayatın bir kanıtıdır. Leadbeater bu noktada o dönemde gündemde olan hayalet hikâyelerini dahi önemli görür (s.3). Aynı şekilde önde gelen teosofist A. Besant da teosofistleri ve ruhçuları materyalizme karşı mücadele eden ve aralarında küçük nüanslar olan iki grup olarak niteler ve iki hareketin çekişmeyi bırakarak bir birlik kurmaları gerektiğini vurgular (Guenon, 2004, ss. 119-123).

Teosofi hareketinin medyumcu ruhçuluktan, yaşayan yüce ruhlar yani mahatmalardan bilgi almaya dayalı bir düşünceye evrilişi bir takım etkiler yaratmıştır. Nitekim 20. yüzyıl ortalarından itibaren gündeme gelen UFO kültlerine ve New Age / Yeni Çağ akımının kimi anlayışlarına Teosofi'nin söz konusu öğretilerinin etkisi olduğu düşünülür.

Örneğin, J. P. Newport (1998), 19. yüzyıl ruhçuluğuyla 20. yüzyıl UFO'culuğunun bir bakıma aynı kategoride değerlendirilebileceğini ifade eder. Ona göre iki anlayış da insanla mutlak gerçeklik arasında kendisiyle irtibat kurulabilen ve kendilerinden bilgi alınabilen spiritüel bakımdan üstün varlıkların olduğunu kabul eder. Newport, bu noktada UFO inançlarının ruhçuluk ve teosofiyle ilişkili olduğunu düşünürken (ss. 182-183), C. Partridge (2003), UFO dinleri ve spiritüalistlerinin Teosofi ve New Age geleneği içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini düşünür (s. 37). Bir başka araştırmacı J. A. Saliba (1995), öğretilerinin benzerliği sebebiyle keskin sınırlar çizilemeyeceğini belirtmekle beraber UFO kültlerinin; a) teosofik geleneğe dayananlar (özellikle I AM hareketi bağlamında), b) spiritüalist geleneğe dayananlar (uzaylılarla medyumlar aracılığıyla iletişim kurulacağını ileri sürenler) ve c) UFO görülerini ve tecrübelerini daha çok Hıristiyan öğretileri ile yorumlayanlar olarak üç grupta değerlendirilebileceğini ifade eder (ss. 27-28). Bu noktada kimi araştırmacılar UFO inançları üzerinde Teosofi Cemiyeti'nin doğrudan ve dolaylı olarak etkisinin olduğunu iddia eder. Buna göre Blavatsky ve Teosofi hareketinin ruhsal olarak yüksek mertebelere ulaşmış üstadlar / mahatmalardan mesaj alma iddialarının UFO kültleri tarafından benimsendiği; bu öğretinin dünya dışında varlıkların olabileceği düşüncesine kaynaklık ettiği düşünülmektedir (Lewis, 2003, s. 107).

New Age düşüncesinin öne çıkan uygulamalarından birisi olan kanal olma (channeling) uygulamasında da Teosofi'nin etkisi görülür. Kanal olma, psişik medyumların belirli koşullarda başka bir kaynaktan bilgi almak için adeta kanal görevi görmesi durumudur (Hanegraaf, 1998, s. 23). New Age'in en belirgin hususiyetlerinden birisi olan kanal olma kimi yönleriyle ölümlerin ruhlarıyla iletişimi ifade eden ruhçu uygulamalara benzerlik gösterir. Ancak ruhçuluktan çok temel bir fark olarak, kanal olma anlayışında farklı ruhsal boyutlardan mesaj alma söz konusudur (Melton, 1992, s. 21). Bu anlamda Blavatsky'nin gündeme getirdiği insanlara ruhsal ilerleme yolunda yol gösteren yüce rehberler (mahatmalar / üstadlar) anlayışı ve bu yüce rehberlerle iletişim kurabilme imkânı modern kanallaşma uygulaması için temel teşkil etmiştir. Blavatsky'nin spiritüalist geleneğin ölümlerin ruhlarından mesaj alma anlayışını yüce ruhani üstadlarla iletişim kurma biçimiyle değiştirmesi, modern kanalcılara (channeler) farklı boyutlarla irtibat kurmanın ve görünmeyen üstaplardan mesaj almanın imkânı hususunda yol gösterici ve yardımcı olmuştur (Newport, 1998, s. 158). Bu anlamda kanal olma uygulamasının kökleri 19. yüzyıl ruhçuluğuna dayansa da günümüz uygulaması üzerinde Teosofi ve Yeni Düşünce (New Thought) gibi grupların büyük etkisi söz konusudur (Gallagher, 2004, s. 92). D. Groothuis (2010), kanal olma uygulamasının medyumluğun New Age biçimi olduğunu ifade ettikten sonra, kanal olma uygulaması açısından Blavatsky ile teosofi kökenli Alice Bailey'i ve Edgar Cayce'i New Age üzerinde etkili isimler olarak sayar (ss. 26-27).

7. SONUÇ

Nihai olarak şunu ifade edebiliriz ki, ruha inanç belki insanlığın tarihi kadar eski olmakla beraber ölen insanların ruhları ile medyumlar aracılığıyla iletişime geçmek, celse odalarında ruhların maddi tesirlerini deneyimlemek modern bir olgudur. Modern ruhçuluk / spiritüalizm olarak ifade edilen bu fenomenin pozitivizmin ve materyalizmin altın çağında bu anlayışlara muhalif olarak zuhur ettiğini ve bir karşı cephe oluşturduğunu gördük. Ruhçuluk her zaman şarlatanlıklara ve aldatmacalara açık olmakla beraber 19. yüzyıl ortasından itibaren ABD'nin de başı çektiği Batı dünyasında önemli bir tesir icra etmiş, her sınıftan birçok insanı celp etmiştir. Uzmanlar dönemi itibariyle ruhçulukla ilişki kuran insanları milyonlarla ifade etmiştir. Ruhçu hareket kendinden sonraki ezoterik ve okült hareketleri önemli ölçüde etkilemiştir. Bu hareketlerin birçoğunun lideri geçmişte ruhçu düşünceyle ilişkili olmuş, ruhçu öğretiler bu hareketlerin doktrinel yapısına tesir etmiştir.

Şüphesiz Teosofi Cemiyeti 19. yüzyıl sonunda ortaya çıkan bir ezoterik ve okültist hareket olarak kendinden sonraki kültürel yapıları birçok noktada etkilemiştir. Geleneksel teosofik yapıdan farklı olarak H. P. Blavatsky'nin doktrinel önderliğinde bir okültist hareket olan Teosofi Cemiyeti'nin öğretilerinde ruhçuluğun çok önemli etkileri görülmektedir. Nitekim Teosofi Cemiyeti'ni geleneksel teosofi anlayışından ayıran en önemli yanlarından birisi de ruhçu düşünceden beslenen kökenidir.

Teosofi Cemiyeti söz konusu olduğunda şüphesiz akla gelen ilk isim Blavatsky'dir. Modern okült düşüncenin zirvelerinden kabul edilen bu isim, teosofi kariyerinden önce uzun süre dünyayı dolaşmış ve bu gezilerinde ruhçuluğa intisap etmiş, hatta Mısır'da ve ABD'de ruhçu organizasyonlar kurma girişiminde bulunmuştur. Kimi başarısız bu girişimlerine karşın Blavatsky, maharetli bir medyum olarak tezahür etmiştir. Özellikle ABD'de ruhçuluk üzerine yaptığı çalışmalar önemli görülmektedir. Ancak çok geçmeden kararsız kişiliği onu ruhçuluk sahillerinden kadim ezoterizmin ve okültizmin evrensel temsilciliği iddiasını güttüğü Teosofi sahillerine sürüklemiştir. Teosofi Cemiyeti ile birlikte Doğu öğretilerinin kavramlarının üzerine kurulu bir ezoterik dünya ortaya koymuş ve geçmişteki medyumik tecrübelerine dayalı ruhçu anlayışını terk etmiştir. Ancak bu terk edişte ölenlerin ruhlarının rehberliğini değil de yaşayanların ruhlarının (mahatmaların) rehberliğini kabul ettiğini iddia ederek ruhçu geçmişinin etkilerinin sürdüğünü göstermiştir.

KAYNAKÇA

Blavatsky, H. P. (15.05.2015). Collected Writings (Compiled by Boris Zirkoff). c. I-XV. Wheaton, IL. (çevrimiçi) <http://www.katinkahesselink.net/blavatsky/>.

Blavatsky, H. P. (2003). The Letters of H. P. Blavatsky (1861-1879). John Algeo (Ed). c. I. Wheaton, Illinois.

Blavatsky, H. P. (1987). The Key to Theosophy. Los Angeles, California, USA: The Theosophy Company.

Brach, Jean-Pierre. (2006). Intermediary Beings III: Renaissance. Wouter J. Hanegraaf (Ed). Dictionary of Gnosis and Western Esotericism (ss. 623-628), Leiden: Brill.

Britten, E. H. (2003). Art Magic: Or Mundane, Sub Mundane and Super Mundane Spiritism. Kessinger Publishing Co.

Britten, E. H. (1884). Nineteenth Century Miracles. New York: Lovell and Co.

Burton, D.ve Grandy D. (2005). Büyü Gizem ve Bilim: Batı Uygarlığında Okült. (Çev. Yasemin Tokatlı). İstanbul: Varlık Yayınları.

Carlson, M. (1997). Fashionable Occultism: Spiritualism, Theosophy, Freemasonry, and Hermeticism in Fin-de-Siecle Russia. Bernice Glatzer Rosenthal (Ed). The Occult in Russian And Soviet Culture (ss. 135-152). New York, USA: Cornell University Press.

- Caroll, B. E. (1997). *Spiritualism in Antebellum America*, Indiana University Press.
- Ellwood, R. S. (1995). *Theosophy*. Timothy Miller (Ed). *America's Alternative Religion* (ss. 315-324). New York: State University of New York Press.
- Evola, J. (1996). *Çağdaş Ruhçuluğun Maske ve Yüzleri*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Faivre, A. (2012). *Giz ve Işık*, (Çev. Birol Biçer), İstanbul: Dedalus Kitap.
- Filan, K. ve Kaldera, R. (2009). *Drawing Down the Spirits: The Traditions and Techniques of Spirit Possession*, Bear and Co.
- Gallagher, E. V. (2004). *The New Religious Movements Experience in America, USA*: Greenwood Press.
- Godwin, J. (2013). *Blavatsky and The First Generation of Theosophy*. Olav Hammer, Mikael Rothstein (Ed). *Handbook of the Theosophical Current* (ss. 15-32), Leiden: Koninklijke Brill NV.
- Gomes, M. (1987). *The Dawning of the Theosophical Movement*, Quest Books.
- Goodrick-Clarke, N. (2008). *The Western Esoteric Traditions: A Historical Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Goodrick-Clarke, N. (2004). *Helena Blavatsky*. Nicholas Goodrick-Clarke (Ed), Berkeley, California: North Atlantic Books.
- Groothuis, D. (2010). *Confronting the New Age: How to Resist a Growing Religious Movement*. Wipf and Stock Publishers.
- Guenon, R. (1996). *Ruhçu Yanılgı*, (Çev. Lütü Fevzi Topaçoğlu). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Guenon, R. (2004). *Theosophy: History of a Pseudo Religion*, (Trans. by Alvin Moore, Jr. Cecil Bethell, Hubert and Rohini Schiff), Hillsdale NY: Sophia Perennis.
- Gül, A. (2016). *Helena Petrovna Blavatsky ve Modern Teosofi: Tarih & Öğreti*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Gündüz, Ş. (1998). *Din ve İnanç Sözlüğü*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Hammer, O. (2004). *Claiming Knowledge*. Leiden: Koninklijke Brill.
- Hanegraaf, W. J. (1998). *New Age Religion and Western Culture: Esotericism in the Mirror of Secular Thought*. New York: State University of New York Press.
- Hexham, I. ve Poewe-Hexham, K. (2004). *New Religions as Global Cultures*. Irving Hexham, Stephen Rost, John Morehead II (Ed.). *Encountering New Religious Movements: A Holistic Evangelical Approach* (ss. 91-112), USA: Kregel Publications.
- Hubble, G. G. (2003). *Facts and Fancy in Spiritualism, Theosophy and Psychical Research*. Kessinger Publishing Co.
- Kuhn, A. B. (1930). *Theosophy: A Modern Revival of Ancient Wisdom*. (çevrimiçi) <https://ia802700.us.archive.org/33/items/TheosophyAModernRevivalOfAncientWisdom/AlvinBoydKuhnTheosophyAModernRevivalOfAncientWisdom.pdf>, 10.02.2013.
- Lachman, G. (2003). *A Dark Muse: A History of the Occult*. New York: Thunder's Mouth Press.
- Lang, W. (1843). *Mesmerism: Its History, Phenomena and Practice With Reports of Cases Developed in Scotland*. Edinburgh: Fraser and CO.
- Lavoie, J. D. (2012). *The Theosophical Society: The History of a Spiritualist Movement*. Florida, USA: Brown Walker Press.

Lavoie, J. D. (30.05.2015). The Spiritualism of Madame Blavatsky: An Introduction to Western Esotericism and Writings of a Victorian Occultist. *Ex Historia*, ss. 214-246. (çevrimiçi) <https://humanities.exeter.ac.uk/media/universityofexeter/collegeofhumanities/history/exhistoria/volume4/Supplement-Lavoie.pdf>.

Leadbeater, C. W. (1881). *The Life After Death*. London: Theosophical Publishing House.

Lewis, J. R. (2003). Legitimizing Suicide: Heaven's Gate and New Age Ideology. Christopher Partridge (Ed.). *UFO Religions* (ss. 103-128). New York: Routledge.

Martin, W. ve Rische, J.; M. Gorden, K. V. (2008). *The Kingdom of the Occult*. Tennessee, USA: Thomas Nelson, Inc.

Melton, J. G. (1992). *New Thought and the New Age*. James R. Lewis, J. Gordon Melton (Ed.). *Perspectives on the New Age* (ss. 15-29). Albany: State University of New York Press.

Michael Stainley (Ed). (2003). *Emanuel Swedenborg*. Berkeley, California: North Atlantic Books.

Morrison, A. B. (1873). *Spiritualism and Necromancy*. Cincinnati: Hitchcock and Walden.

Murphet, H. (1988). *Yankee Beacon of Buddhist Light: The Life of Colonel Henry S. Olcott*. Theosophical Publishing House.

Nanda, M. (2010). *Madame Blavatsky's Children: Modern Hindu Encounters with Darwinism*. James R. Lewis, Olav Hammer (Ed.). *Handbook of Religion and the Authority of Science* (ss. 279-344). Leiden: Koninklijke Brill NV.

Newport, J. P. (1998). *The New Age Movement and Biblical Worldview: Conflict and Dialogue*, USA: Wm. B. Eerdmans Publishing Co.

Olcott, H. S. (12.01.2014.) *Old Diary Leaves*, (çevrimiçi) <http://www.theosophy.ph/onlinebooks.html>.

Olcott, H. S. (MDCCCLXXXV/1885). *Theosophy: Religion and Occult Science*. London: George Redway.

Olcott, H. S. (1875). *People from the Other World*. Hartford, Connecticut: American Publishing Company.

Partridge, C. (2003). *Understanding UFO Religions and Abduction Spiritualities*. Christopher Partridge (Ed.). *UFO Religions* (ss. 3-44). New York: Routledge.

Pike, S. M. (2003). *New Age*. Gary Laderman, Luis Leon (Ed.). *Religion and American Cultures: An Encyclopedia of Traditions, Diversity and Popular Expressions*. c. I. (ss. 231-240). California: ABC-CLÍO, Inc.

Saliba, J. A. (1995). *Religious Dimensions of UFO Phenomena*. James R. Lewis (Ed.). *The Gods Have Landed: New Religions from Other Worlds*. New York: State University of New York Press, Albany.

Santucci, J. A. (2005). *The Theosophical Society*. James R. Lewis, Jesper Aagaard Petersen (Ed.). *Controversial New Religions* (ss. 259-294). New York: Oxford University Press.

Santucci, J. (1987). 'Theosophia': Origins of a Name. *The American Theosophist*, Fall special Issue, ss. 333-336, (çevrimiçi) <http://www.wheatonolcottbranch.org/perennial-theosophy.html>, 30.12.2012.

Scotland, N. (2004). *Spiritualism*. Christopher Partridge (Ed.). *New Religions A Guide: New Religious Movements, Sects and Alternative Spiritualities* (ss. 319-320). New York: Oxford University Press.

Sender, P. (2012). *Psychic Phenomena and Early Theosophical Society*. *Quest*, Summer. ss. 95-120.

Simmons, J. K. (1995). Christians Science and American Culture. Timothy Miller (Ed.). America's Alternative Religion (ss. 61-68). New York: State University of New York Press.

Sinnett, A. P. (1886). Incidents In The Life Of Madame Blavatsky. New York: J. W. Bouton.

Daniel H. Caldwell (Compiled and Ed.). (30.04.2014). The Esoteric World of Madame Blavatsky: Reminiscences and Impressions by Those Who Knew Her. 2. bs. Wheaton: Theosophical Publishing House. (çevrimiçi) <https://www.theosophical.org/online-resources/books/23-online-resources/online-books/1726-esoteric-world-chapter->.

Theosophical University Press Online. (24.01.2015). Articles by H. P. Blavatsky. (çevrimiçi) <http://www.theosociety.org/pasadena/bcw/bcw-hp.htm>.

The Theosophical Movement: 1875-1950. (1951). California: The Cunningham Press.

Versluis, A. (2001). The Esoteric Origins of the American Renaissance. New York: Oxford University Press.

Wilson, B. (2004). Dini Mezhepler Sosyolojik Bir Araştırma. (Çev. Ali İhsan Yitik, A. Bülent Ünal). İstanbul: İz Yayıncılık.

Zinser, H. (2009). Ezoterizme Giriş. (Çev. İ. Yunus Soner). İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.